
DIALOG MED AVTORJEM IN NASLOVNIKOM V PRIDIGI PRIMOŽA TRUBARJA

Trubarjeva pridiga *Sermo de vocabulo fidei* v Katekizmu iz leta 1550 (1935: 202–243) ima v slovenski literarni zgodovini pomembno mesto, saj je prvo izvorno avtorsko besedilo, ki je eksplicitno označeno kot pridiga. Prispevek obravnava Trubarjevo pridigo z vidika dialoga in razkriva vez med avtorjem in njegovim naslovnikom. Z uporabo metode retorične analize C. Cloran (1994) lahko določimo značilne dialoške oz. interakcijske retorične enote, ki se nanašajo na besedilne udeležence: avtorja in naslovnika. Razčlemba Trubarjeve pridige je usmerjena k nadrobni opisu retoričnih enot, ki označujejo (1) avtorjevo in naslovnikovo besedilno navzočnost ter (2) avtorjevo vodenje naslovnika. S temi jezikovnimi sredstvi se ustvarja močna sporočevalna vez med Trubarjem-pridigarjem in molčečim občinstvom.

Ključne besede: dialog, retorična enota, sistemsko-funkcijska teorija jezika, Trubarjeva pridiga

1 Uvod

Sodobna humanistična, družboslovna in tudi jezikoslovna literatura že več desetletij prinaša številne študije avtorja in naslovnika v besedilu. Pojem se navezuje na Bahtinovo teorijo dialoga oziroma dialoškosti, ki gradi na predpostavki, da se vsaka izjava, bodisi izmenjava v dvogovoru ali dolgem pisnem besedilu, nanaša na predhodno izjavo (1999: 272) in hkrati predvidi možne odzive naslovnika:

Tudi sam govorec je naravnán na prav takšno aktivno odzivno razumevanje: ne pričakuje pasivnega razumevanja, ki bi tako rekoč le ponavljalo njegovo misel v tuji glavi, temveč odgovor, soglasje, sočutje, ugovor, izpolnitev itn. (različni govorni žanri predpostavljajo različne ciljne usmerjenosti, govorne zamisli govorcev in piscev). (Bahtin 1999: 246.)

Bahtinovo široko razumevanje dialoščnosti (Juvan 2000: 106–109) je omogočilo stališče, uporabno za jezikoslovno analizo dialoških značilnosti različnih vrst besedil. Ne samo tistih, ki gradijo na dialoški izmenjavi, kot sta npr. vsakdanji pogovor in drama, ampak tudi tistih, v katerih avtor nagovarja molčeče poslušalstvo in so po svoji zunanji formi monološka, kot so npr. politični govor, znanstveni prispevek, časopisni uvodnik in pridiga.

Za presojo jezikovnih signalov dialoščnosti sem izbrala Trubarjevo pridigo *Sermo de vocabulo fidei* v Katekizmu iz leta 1550 (1935: 202–243). Za to sta dva razloga. Prvič, pridiga se uvršča med argumentativna oz. prepričevalna besedila, ki so že v izhodišču oblikovana z mislijo na naslovnik. Drugič, Trubarjeva pridiga je prvo izvirno slovensko avtorsko besedilo, ki je eksplicitno označeno kot pridiga, zato je pomembno izhodišče za preučevanje dialoščnosti v okviru izbrane besedilne zvrsti.

Izhodišče pričujočega prispevka o dialoških značilnostih v Trubarjevi pridigi je jezikoslovno. Temelji na metodi retorične analize, kakor jo je oblikovala C. Cloran (1994) v okviru sistemsko-funkcijske teorije jezika (Halliday 1985), in metodoloških smernicah podanih v prispevku o dialoških značilnostih sodobne slovenske pridige (Bizjak Končar 2017).¹ Glavni namen prispevka je nadrobna označitev oblikoslovno-skladenjskih značilnosti dialoških retoričnih enot in opis njihove pomenske vloge v Trubarjevem besedilu.

2 Predhodne raziskave

Dosedanje slovensko literarnozgodovinsko in jezikoslovno razmišljanje o pridigi je bilo v večji meri usmerjeno na pridige različnih zgodovinskih obdobj (Kidrič 1929–38, Pogačnik 1968, Pogačnik in Zadravec 1973, Kmecl 1975, Slodnjak 1975, Grdina 1995, Bošnjak 2016). Ker so literarni zgodovinarji pridige raziskovali le »kot razvojno fazo pripovedništva« (Faganel: 360, v Kennedy 2001), so pozornost namenili predvsem njihovi vsebinski zgradbi in slogovnim postopkom. Posebno izrazito je bilo ukvarjanje z baročnimi pridigami Janeza Svetokriškega (Cesar 1989, Giesemann 1989, Juvan 1989, Scherber 1989, Snoj 1999). Trubarjevi pridigi *Ana pridiga zhes te Christufseue befede: O Shena, uelika ye tuia Vera* v Katekizmu iz leta 1550 (1935: 202–243) pa je bila namenjena manjša teoretična pozornost. Slogovno analizo je podal Sajovic (1986: 499–513, 2005: 11–24), teološko Rajhman (1977: 72–75).

Jezikoslovna obravnava Trubarjeve pridige pa seveda ne more mimo raziskav slovenskih jezikoslovcev o stilu in retoričnem oblikovanju v delih slovenskih protestantskih piscev. Prva je na retorične značilnosti Trubarjevega stavka, in še

¹ Pojem retorična analiza je v prispevku uporabljen v jezikoslovnem smislu in označuje metodo za opis stavčne povedi kot osrednje enote na pomenski ravnini jezikoslovnega sistema (Bizjak 2005: 93–104). Spomnimo, da tudi A. Vidovič Muha (2015: 392) piše, da je stavčna poved najmanjše potencialno besedilo in opozarja, da je na to dejstvo v jezikoslovju prvi opozoril Breznik 1908. leta.

posebej dvojne in trojne formule, opozorila B. Pogorelec (1972) in spodbudila kasnejša raziskovalna opazovanja (Pogačnik 1976, Sajovic 1986: 499–513, 2005: 11–24, Seitz 1995: 469–489), ki so pomembno vplivala na celovito obravnavo teh pojavov, kakršno najdemo v temeljnem delu K. Ahačiča (2007: 283–317). Med številnimi opisanimi retoričnimi postopki, ki se nanašajo predvsem na skladenjsko variantnost, sta za pričujočo obravnavo Trubarjevega jezika z vidika sporočevalne vezi med avtorjem in naslovnikom zanimiva predvsem dva: retorično vprašanje in uvajanje biblijskih citatov (Ahačič 2007: 305). Nemogoče pa bi bilo na tem mestu začrtati vzporednice med tradicionalno poetiko in teorijo stila, ki se je izoblikovala v sodobni literarni vedi, tj. literarno stilistiko,² ter jezikoslovno stilistiko³ kot vedo, ki uporablja različne jezikoslovne teorije za analizo besedil ter je posledično njen pojmovni obseg širši, bolj empirične narave. Zato naj na tem mestu samo opozorimo, da se pričujoči prispevek ne opira na tradicionalno poetiko, ki s pomočjo t. i. retoričnih figur presoja predvsem zunanji slog besednih umetnin (Kos 1983: 135), ampak je naravnani k jezikoslovnoteoretični in korpusni obravnavi notranjestilnih povezav, ki se v literarni vedi označujejo s pojmi epičnost, deskriptivnost, refleksivnost, liričnost itd. (Kos 1983: 122–127).

O učinkih pridiznega besedila na naslovnika razpravljajo tudi avtorji sodobnih homiletičnih priročnikov, ki poudarjajo, da je bila pridiga vedno namenjena temu, da poveže teološka vedenja in pastoralno skrb duhovništva z verskimi idejami in duhovno prakso vernikov. Zato se oddaljijo od normativnih definicij pridige in raje govorijo o pridigi kot interakciji med pridigarjem in poslušalstvom (Baumann 1972, McDonald 1980, Adams 1990, Rojnik 1996, Snoj 1997). Kako Trubar nagovarja poslušalca in katera jezikoslovna sredstva uporablja, bomo obravnavali v četrtem razdelku. Še prej pa je treba pojasniti, kako v jeziku prepoznamo dialoškost.

3 Jezikoslovnoteoretično razumevanje pojma dialog in dialoškost

Bahtinov koncept dialoškosti je predvsem v anglosaškem jezikoslovju spodbudil vrsto novih pojmov, s katerimi so se jezikoslovci lotevali splošnih vprašanj, kako opredeliti jezikovna sredstva, ki opozarjajo na besedilni dialog med avtorjem in naslovnikom. Trdnejšo podlago ima predvsem pojem metadiskurz, ki ga je v jezikoslovje uvedel Vande Kopple (1985). Glavne nastavke novega pojma pa sta oblikovala A. Mauranen (1993) in A. Ädel (2006). Medtem ko je A. Mauranen pojem metadiskurz uporabila za poimenovanje jezikovnih sredstev, ki izražajo besedilno organizacijo (npr. izrazi z *drugimi besedami*, *če povzamemo*), je A. Ädel pojmu dala širši obseg in poleg jezikovnih signalov besedilne organizacije pritegnila izraze naklonskosti (npr. izrazi *mogoče*, *moram*).

V sistemsko-funkcijskem jezikoslovju se je problematiki določanja razmerja med tvorcem in naslovnikom posvetil Hyland (2005). Svoj model interakcijskega

² O tem glej Kos (1983: 134–146).

³ O tem glej Leech in Short (2007), Halliday (1971), Weber (1996).

diskurza je zgradil ob analizi akademskih besedil. Z uporabo metodološko zahtevnih ročnih analiz gradiva v kombinaciji s korpusnimi iskalniki je oblikoval širok nabor slovnično in leksikalno raznovrstnih oblik, ki imajo potencialne možnosti, da v besedilu izražajo avtorjev glas.

Za Hylandov model interakcijskega diskurza je značilno odkrivanje avtorjevega glasu na slovnični ravni. Upoštevač teoretična načela sistemsko-funkcijske teorije jezika o besedilu kot semantični enoti (Halliday 1977), pa je razvrstitev dialoških pojavov v besedilu mogoče opreti na semantične parametre. Za namen pričujočega prispevka sem upoštevala izsledke C. Cloran o semantiki stavčnih enot (1994) in svoje ugotovitve o stavčnih enotah, ki nosijo dialoški pomen, opisane v prispevku *Dialoške značilnosti pridržnih besedil* (Bizjak Končar 2017). Za lažje sledenje so v razdelku 3.1 shematično pojasnjeni osnovni pojmi, ki opredeljujejo semantični opis stavčnih enot, v razdelku 3.2 pa je opisana metoda izpisa oblikoslovnih značilnosti osebkov in povedkov v Trubarjevem besedilu.

3.1 Semantični opis stavčnih enot in definicija retorične enote

Sistemsko-funkcijska teorija je v zadnjih desetletjih ustvarila zapleten, delno empirično preverjen sistem za opis besedilnega pomena (Hasan 1991, Cloran 1994). Temelji na predpostavki, da se človekove predstave v besedilo vpisujejo na semantični ravni kot entitete in dogodki. Na slovnični ravni se entitete ubesedijo kot osebki in dogodki kot povedki. Za opis osebkeve entitete uporabimo semantične parametre referencialne istovetnosti in ugotavljamo, ali je osebka entiteta glede na besedilni kontekst udeleženec, posplošena oseba/predmet, nenavzoča oseba/predmet. Za opis povedkovega dogodka opišemo semantične parametre glede na sistem časa, rednosti, pogojnosti in ocene.⁴

Z nadrobним opisom semantičnih parametrov za osebko entiteto in povedkov dogodek je C. Cloran v korpusu, ki ga sestavljajo dialogi med materami in njihovimi predšolskimi otroki, ugotovila, da obstajajo sestavi določene vrste entitet in usmeritve dogodka, ki so stalni in niso omejeni na eno sporočilno enoto, ampak lahko ostajajo nespremenjeni tudi v več zaporednih enotah. Te sestave, ki so večji od sporočilne enote in manjši od besedila, je imenovala retorične enote (Cloran 1994, v Bizjak 2005: 93–104).

Pri razlikovanju refleksivnih, pripovednih, deskriptivnih in drugih retoričnih stavčnih enot je odločilna stalna kombinacija semantičnih značilnosti na osi osebkeve entitete in povedkovega dogodka. Za ponazoritev je v preglednici 1 prikazana retorična enota refleksija v Trubarjevi pridigi (2008: 10).

⁴ Zaradi prostorske omejitve v prispevku ni mogoče predstaviti celotne arhitekture semantičnih parametrov, kakor so opisani v delu C. Cloran (1994: 175–248). V A. Bizjak (2005: 60–66) so predstavljeni osnovni semantični parametri za opis predstavnega pomena.

my ne vidimo /
osebkova entiteta = [oseba: udeleženec: 1. os. mn.: my] povedkov dogodek = [čas: sedanjik][redno dogajanje][naklonskost: /]
ne zhitimo /
osebkova entiteta = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.] povedkov dogodek = [čas: sedanjik][rednost][naklonskost: /]
ne vfhiamo /
osebkova entiteta = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.] povedkov dogodek = [čas: sedanjik][rednost][naklonskost: /]
prou ne faftopimo /
osebkova entiteta = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.] povedkov dogodek = [čas: sedanjik][rednost][naklonskost: /]
inu gar tefhku veryamemo.
osebkova entiteta = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.] povedkov dogodek = [čas: sedanjik][rednost][naklonskost: /]

Preglednica 1: Opis semantičnih značilnosti retorične enote refleksija.

V vseh stavkih so semantične izbire na osi osebkove entitete vedno udeleženci govornega dogodka (tj. pridigar in poslušalci, oz. tvorec in naslovník), na osi povedkovega dogodka pa je značilna izbira kombinacija sedanjika in rednosti.⁵ S temi slovničnimi izbirami govorec ubeseduje redne položaje udeležencev govornega dogodka in prikaže tipično doživljanje in razmišljanje vernikov v vsakdanjih življenjskih situacijah, zato je retorična enota poimenovana refleksija.

Z opisom kombinacije semantičnih parametrov na osi osebkove entitete in povedkovega dogodka smo lahko določili različne vrste stavčnopovednih enot v pridižnih besedilih, kot so npr. pripoved, opis in poročanje.⁶ Model retorične enote je bil navdih za definiranje dialoških retoričnih enot, ki opozarjajo na besedilno interakcijo med avtorjem in naslovníkom. Te paradigme bomo natančneje predstavili v četrtem razdelku, ko bomo ugotavljali, katere retorične enote uporabi Trubar za snovanje dialoškosti.

3.2 Metoda izpisa oblikoslovnih značilnosti osebkov in povedkov

Za oblikoslovno analizo sem izbrala prevod Trubarjeve pridige v sodobni jezik (Trubar 2008), saj oblikoslovni označevalnik za slovenščino (Jakopin in Bizjak 1997) ni prilagojen za označevanje starejših besedil. Iz oblikoslovno označenega Trubarjevega besedila sem naredila izpise za kategorijo osebe, števila in časa in jih ročno dopolnila z opisom rednosti, možnosti, naklonskosti in pogojnosti. Tako je nastala preglednica oblikoslovnih značilnosti za vsak stavek v Trubarjevem

⁵ O določanju rednosti glej C. Cloran (1994: 212–222) in Orešnik (1994: 149–152).

⁶ Podrobna predstavitev metode določanja različnih vrst retoričnih enot v besedilu je v A. Bizjak 2005: 92–124.

besedilu. Upoštevaajoč potencialno odločilne oblikoslovne parametre za semantični opis osebk in povedka, sem vsaki stavčni enoti v besedilu ročno pripisala ustrezno retorično oznako.⁷ Na osnovi prepoznanih dialoških retoričnih enot v sodobnem besedilu, sem označila ustrezna mesta v diplomatičnem prepisu izvirnika iz gotice v latinico, ki ga je izdalo združenje Trubarjev forum (Trubar 2008).

4 Dialoške retorične enote

Vprašanje, katera so ključna dialoška izrazila v Trubarjevi pridigi o veri (2008) in kako jih razpoznamo z uporabo jezikoslovne metode retorične analize, bomo ponazorili ob izbranih besedilnih odlomkih.

4.1 Refleksija

Refleksija je retorična enota, s katero govorec opiše osebe, ki so navzoče v času in prostoru govornega dogodka. Za prepoznavanje retorične enote refleksija v semantičnem smislu je pomembna izbira udeležencev na osi osebk. Kadar govorimo o udeležencih, navzočih v času govornega dogodka, imamo v mislih tvorca besedila, tj. pridigarja in naslovnika, tj. poslušalca oz. bralca. Za Trubarjevo pridigo je značilno, da ne uporablja prvoosebni edninskih glagolov, ki se nanašajo na pridigarja (*spoznam*), niti drugoosebni edninskih in množinskih glagolov, ki zaznamujejo v besedilu vernika oz. vernike (*spoznaš*, *spoznate*), ampak dosledno prvoosebne množinske glagolske oblike, ki označujejo pridigarja in vernike kot en osebek, kakor nam ponazarja zgled (1).⁸

1) Trubar 2008: 8

Ta Vera / bode tudi vfeta / fã ana vfako rezch / katero **my** spofnamo inu veimo de ye / koker **my** vfi veimo inu veryamemo de ye an Bug /.../

Za utemeljitev pomenskega obsega refleksije je poleg prvoosebni množinskih glagolov, s katerimi so izraženi udeleženci (pridigar-in-verniki), odločilna časovna izbira sedanjika, ki opisuje redne položaje.⁹

2) Trubar 2008: 10

Obtu ta Vera / ye anu ferzhnu / guifhnu / inu terdnu feuupane / na te / rizhi bof hye /
katerih **my** ne vidimo / ne zhutimo / ne vfhiamo / prou ne fastopimo / inu gar tefhku veryamemo.

⁷ Podrobneje o postopku označevanja retoričnih enot glej Bizjak 2005: 104–108.

⁸ V tem in nadaljnjih besedilnih odlomkih, ki ponazarjajo semantične izbire na osi osebk in povedka, je označevanje naslednje: v zgledu so s krepkim tiskom označene površinsko izražena osebkove entitete, povedkovi dogodki pa so podčrtani.

⁹ O rednosti (angl. *habituality*) glej Orešnik 1994: 149–152.

Tudi ostale refleksije v Trubarjevem besedilu označujejo *pridigarja-in-vernike* in se izražajo s prvoosebni množinskimi glagolskimi morfemi (3).

3) Trubar 2008: 10

Sa tiga uolo / ye nam potreba [D vij b] vtih vнадlugah / ane take prauē Vere / ta fturi vnas / de fe **my** / na to preprofto / tar nago / oblubo boľhyo / terdnu fenefemo / inu federľhimo / nega befede do fmerti /.../

Z uporabo prve osebe množine nam Trubar predstavi izkušnje, spoznanja, čustvovanja in vedenje vernikov in sebe, tako da ločeni entiteti, tj. pridigar in naslovniki, postaneta ena entiteta: pridigar-in-naslovník. S tem Trubar opozarja, da sta pred Bogom duhovnik in vernik enaka, sta eno, saj pripadata enemu telesu, ki se imenuje »cerkev«. Z doslednim nizanjem prvoosebnih množinskih refleksij Trubar zakrije različna mnenja med pripadniki verske skupnosti, poudari njuno enakost pred Bogom in spodbuja enotnost občestva.

4.2 Posplošitev

V nasprotju z refleksijo, ki je usmerjena na pridigarja in vernike, je za posplošitev značilna izbira posplošene osebe ali pojma (4).

4) Trubar 2008: 14

katera **modroft** inu **blagu vela** / pred Bugom / tu iftu perpraui tiga zhloueka / is te reue / vnebefa / Sakai **on** lkufi to befedo boľhyo / ľpofna tiga prauiga Boga vti Troyzi /

Kadar pridigar opisuje tipično in redno dogajanje, ki se nanaša na splošne osebe (človek) ali pojme (*modrost, imetje*) in ne na posamezno, individualno, v besedilu prepoznamo retorično enoto posplošitev. S posplošitvijo pridigar poudari, da posamezni položaji, vedenja, prepričanja in doživljanja veljajo za vsakogar, zato slovnična izbira sedanjika in rednosti.

Nekaj značilnih zgledov posplošene samostalniške imenovalniške zveze je zbranih v besedilnem odlomku 5.

5) Trubar 2008: 14

An **Verni zhlouik** / ta ima napoprei / to mifal inu dobro ľhego na febi de ľubi to boľhyo befedo / to rad polľhulľha oli ľam bere / to ľamo ľa rifnizhno derľhi / inu ti ifti ľami veryame / ľturi / kar pag **ľudie gouore** / vuzhe / oli deio / tar ľi bodite / **Suety** / **Ozhaki** / **Stare oli Noue Vere** / **ľalľ kerľzhanľka Cerkou** / **Concili** / **Nouada** / **Papefhi** / **Scofi** / **fari** / **Menihi** oli **dur bodi** / taku **ta Verni gľeda** inu refimifli / aku ľe nih vuk inuľfe giane gľiha / ľboľhyemi befedami katere ľo vtih ľuetih buquah vti Bibľy ľepifane / Aku nekar / taku nim niľhter veryame /

inu ne dei / po nih vuki. Satiga uolo / ye ta Verni / an moder / fastopen / inu an bogat / frezhin zhlouik / nai fi ga drugi **ludie** / fa norza inu bofiga imaio /

S posplošitvami Trubar predstavi svoje mnenje o ravnanju verujočih (*verujoči človek, verujoči*), predstavnikov cerkve (*svetniki, očaki, papeži, škofje, duhovniki, menihi*), krščanskih institucij (*lažna krščanska cerkev, koncili, tradicija*) in ljudi nasploh (*ljudje, kdorkoli*) kot splošno veljavne resnice. S tovrstnimi posplošitvami, ki se pretakajo po celotnem besedilu, doseže, da verniki prepoznajo negativna in pozitivna ravnanja ter sprejemejo in ponotranjijo pridigarjeve argumente.

4.3 Domneva

Retorična enota, s katero pridigar vodi in spodbuja poslušalce k življenju v veri, je domneva (6). Sestavljena je iz pogojnega odvisnika in nadrednega stavka.

6) Trubar 2008: 12

Aku pag **my** fđai v tim fhuioti / vfiga kar nam Bug oblubi / ne primem / taku tu iftu guifhno bomo prieli / po tim lebni vnebefih.

Pri retorični enoti domneva je uresničitev dogodka v nadrednem stavku odvisna od pogoja. Na osi povedka so možne izbire sedanjika (6), prihodnjika (7) in pogojnika (8).

7) Trubar 2008: 16

Inu aku ne bomuo Viefufa verouali / bomo fto Vezhno fmertio ftrafani

8) Trubar 2008: 10

Nu aku bi my hoteli / take inu druge troshte / befede inu oblube bofhye / fufeb tedai / kadar nam hudu gre / oli kadar na fmerti lefhimo /...// Taku bi my / na tih oblubah bofhyh / fđai zbiuulali / bi od nih nihter derfhali / bi cillu pali od Buga / inu od nega befede.

Ob branju besedilnih zgledov 6–8 se ne da spregledati, da Trubar tudi v domnevah izbere prvoosebne množinske glagolske oblike, ki označujejo pridigarja-in-vernike, in tako poudari njuno enotnost pri vsakdanjih izbirah, ravnanjih in razmišljanjih, ki vodijo k življenju po božjem nauku.

4.4 Retorično vprašanje

V sporazumevalnih situacijah, v katerih se ne pričakuje odziv poslušalstva – taka besedilna vrsta je tudi pridiga – avtor s t. i. retoričnim vprašanjem, za katerega je obvezna izbira vprašalnega naklona na osi povedka, izrecno nagovori naslovnika. Trubar v celotni pridigi to stori le enkrat (9).

9) Trubar 2008: 18

Koku fe pag iei nega tellu / inu fe pye nega kry /¹⁰

Z retoričnim vprašanjem usmeri pozornost vernikov k poudarjenim segmentom razlage, kakor potrjuje poved, ki sledi retoričnemu vprašanju (10).

10) Trubar 2008: 18

Tu ſam Iefus iſlaga / de tu Ieifti inu pyti drufiga ne pomeni / temuzh verouati / de ye Iefus ta prauī Syn boſhy /.../

Retorično vprašanje je funkcionalno vključeno v razlagalni postopek in z njim Trubar zavestno odpira prostor za odzivnega naslovnika.

4.5 Citiranje

Citiranje je posebna retorična enota, s katero avtor besedila prvotni govorni dogodek ne predstavi s svojimi besedami, ampak z besedami prvotnega govorca (Križaj Ortar 1997: 119). Sestavljeno je iz najmanj dveh stavčnih enot: spremnega stavka, ki je označen kot retorična enota poročanje (podčrtano), in dobessednega navajanja, ki je vložena enota (11).

11) Trubar 2008: 10

Sueti Paul heb. xj. prauī / Ta Vera ye ana podpurna oli an terden grunt / tih rizhi / na katere fe my feuupamo / Inu anu faſtopnu tar guilhnu iſkaſne / tih rizhi / katerih my ne vidimo /.../

Citiranje je jezikovno sredstvo, s katerim se v monološko besedilo, ki je enoglasno, vpelje druge glasove, tj. entitete in dogodke drugega časa in prostora.

Poleg svetopisemskih oseb (11) v vlogi avtoritete nastopa Jezus Kristus, ki je največja krščanska avtoriteta, po kateri se morajo verniki zgledovati (12).

12) Trubar 2008: 20

Iefus prauī / Ioh. Iiij. Taku ye Bug lubil ta fueidt / de ye fuiga ediniga Syna dall de an vſakteri / kir bode vnega verouall ne bode pogublen / temuzh bode imel ta vezhni leben / Bug nei poſllall fuiga Synu na ta fueidt / de bi on imel ta fueidt verdamnati / temuzh de ta fueidt / ſkufi nega bode ohranen / kir vnega veryame / ta ne bode verdamnan / kir pag ne [E viij] veryame ta ye ſdai verdamnan / fakai on ne veryame / vtu Ime ediniga Synu boſhyga.

¹⁰ V prevodu v sodobno slovenščino je vprašalni naklon teh dveh stavkov jasno razviden iz končnega ločila: »In kako naj jemo njegovo telo in pijemo njegovo kri?« (Trubar 2008: 19).

Citati so lahko krajši in obsegajo eno ali dve povedi (11) ali daljši, ki prinašajo obsežen svtopisemski odlomek (12) ali niz različnih svtopisemskih odlomkov (13).

13) Trubar 2008: 22

Od tiga tudi / de le fkufi to vero Viefufa / brumni inu prauizhni ratamo pred Bugom / fueti **Paul** vnega lifteh inu pridigah poufod prizhuie / kir taku gouori Ro. Iij. Ta prauiza bofhya / fkufi to Vero Viefufa Chriftufa / na vse inu zhes vse te / kir veryameio: Vezh prau / Ro. V. Nu my fmo prauizhni poftali / fkufi to Vero / fatu imamo myr Sbogom fkufi Iefufa Chriftufa gofpudi nafiga / fkufi nega fe ye nam tudi fguidilu / de fmo vto gnado perpalani / [Fija] v kateri my fdai ftoymo / ijCo.v. Gofpud Bug ye Iefufa / kir nei fnal tiga greha / ye kanimu grehu (tu ye offru oli plazhilly^{viii} ftuill / de my bomo / vnm ta prauiza / kir uela pred Bugom / Acto. Xij. Vy mofhie inu bratie / tu vom bodi vedezhe / de fe vom fkufi Iefufa Chriftufa ofnanuie / tu odpohzhane tuh grehou / inu od vfiga tiga / kir nei fte mogli / fkufi te Moifefue poftaue oli fapuuidi brumni oli prauizhni pred Bugom poftati / de an vfaketer / kir Viefufa veryame / bode prauizhin /

Trubar se sklicuje na svtopisemske avtoritete, da podkrepi svoje argumente in prepriča poslušalce, da se odločijo za življenje v veri.

5 Sklepne ugotovitve

Da bi začrtala bolj celovito predstavo o Trubarjevi pridigi kot dialogu oz. interakciji med Trubarjem-pridigarjem in verniki, sem v pričujočem prispevku obravnavala pridigo kot posebno sporočevalno obliko, v kateri pridigar uporabi raznovrstne strategije, s katerimi nagovarja molčečega naslovnika in v zunanjo monološko formo vnese dialoškost.

Obravnava je bila usmerjena k opisu retoričnih enot, ki označujejo dialog med tvorcem in naslovnikom besedila. V preglednici 2 so navedene definicijske oz. semantične značilnosti predstavljenih retoričnih enot, kakor so se izoblikovale ob razčlembi Trubarjevega besedila.

Dialoške retorične enote	Definicijske značilnosti	
	osebek	povedek
refleksija	udeleženec	kombinacija rednosti in sedanjika
posplošitev	rodovna oseba ali rodovni pojem	kombinacija rednosti in sedanjika
domneva	poljuben	pogojnost
retorično vprašanje	poljuben	vprašalni naklon
citiranje	poljuben	dogodek prvotnega govornega dogodka

Preglednica 2: Dialoške retorične enote in njihove definicijske značilnosti.

Obravnavane dialoške retorične enote se glede na njihovo funkcijo v besedilu delijo v dve skupini. V prvi skupini sta refleksija in posplošitev, ki signalizirata tvorčevo

in naslovnikovo navzočnost v besedilu. Ena od značilnosti Trubarjeve pridige je uporaba prvoosebni množinskih refleksij (npr. *verujemo*). Tak tip refleksije je treba razumeti kot Trubarjevo retorično izbiro, s katero doseže približevanje verniku tako, da poudari njuno enakost v razmerju do Boga. Navedena strategija se povezuje z retorično enoto posplošitev, ki podaja avtorjeva mnenja kot splošno veljavne resnice. Oboje pa zaznamuje poudarjanje tipičnosti, s katero Trubar ustvarja močno osebno povezanost med pridigarjem in poslušalci in lahko govorimo o formiranju posebne entitete: pridigar-in-poslušalci.

V drugi skupini so retorične enote, s katerimi pridigar vodi naslovnika: domneva, retorično vprašanje in citiranje. Z domnevo pridigar usmerja vernike, da se pravilno odzovejo na božjo besedo. Z retoričnim vprašanjem jih opozarja na poudarjene vidike upovedovane vsebine, z dobesednim navajanjem pa prekine svojo diskurzivno dominanco in gradi dialoškost besedila z vpeljavo glasov svetopisemskih avtoritet. Obravnavane retorične enote so prepoznavne po svoji funkciji, ki je prepričevalna. Vernikom narekuje, da spremenijo svoje življenje, kakor jim to narekuje etično-religiozna perspektiva.

Ti dve skupini jezikovnih sredstev gradita dialoškost Trubarjeve pridige in sta hkrati odraz žanrskih konvencij, ki določajo pridižna besedila. Pridiga se namreč uvršča v argumentativni žanr, za katerega je bistveno, da so argumenti in interpretacije verodostojni in prepričljivi. To pomeni, da mora pridigar upoštevati naslovnika in predvideti poslušalčeva vprašanja, dvome in izzive ter nanje na različne načine odgovarjati. Trubar z uporabo retoričnih enot za izražanje navzočnosti in vodenja odločilno usmerja vernikovo razumevanje argumentov in sprejemanje interpretacij ter podoživljanje razlike med vero in nevero, vernim in nevernim človekom. S temi jezikovnimi signali, med katerimi so tudi že znane in retorično preverjene formule, kot je npr. citiranje, se ustvarja močna sporočevalna vez med Trubarjem-pridigarjem in molčečim naslovnikom, dialoškost pa ustvarja retorično značilne vzorce naslovnikovega vodenja in prepričevanja.

Vira

Trubar, Primož, 1935: *Catechismus*. Ljubljana: Akademsko založba.

Trubar, Primož, 2008: *Vera Primoža Trubarja: Trubarjeva pridiga o veri iz Katekizma (1550)*. Prevod v sodobni jezik. Slovenj Gradec: Združenje Trubarjev forum.

Literatura

Adams, Jay Edwards, 1990: *Truth Applied. Application in Preaching*. Michigan: Grand Rapids.

Ädel, Annelie, 2006: *Metadiscourse in L1 and L2 English*. Amsterdam, Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company.

Ahačič, Kozma, 2007: *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- Bahtin, Mihail Mihajlovič, 1999: *Eстетika in humanistične vede*. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost. Prev. Helena Biffio-Zorko, Blaga Juvan, Ciril Stani, Aleksander Skaza.
- Baumann, Daniel J., 1972: *An Introduction to Contemporary Preaching*. Michigan: Grand Rapids.
- Bizjak, Aleksandra, 2005: *Pridiga kot žanr*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Bizjak Končar, Aleksandra, 2017: Dialogične značilnosti pridižnega besedila – jezikoslovni vidik. *Slavistična revija* 65/3. 517–536.
- Bošnjak, Blanka, 2016: Narativne strategije v pridigah Matije Vertovca. *Jezik in slovstvo* 61/3–4. 81–89.
- Cesar, Ivan, 1989: Funkcija opisa v slovenskih baročnih pridigah. Skaza, Aleksander, in Vidovič – Muha, Ada (ur.): *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi: mednarodni simpozij v Ljubljani od 1. do 3. julija 1987*. Obdobja 9. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 185–190.
- Cloran, Carmel, 1994: *Rhetorical Units and Decontextualization: An Enquiry into some Relations of Context, Meaning and Grammar*. Nottingham: Department of English Studies, University of Nottingham (Monographs in Systemic Linguistics, 6).
- Giesemann, Gerhard, 1989: Zwischen scholastisch-dialektischer Spannung und barockem Lebensgefühl: Der Kontrast in den Pridigten des Janez Svetokriški. Skaza, Aleksander, in Vidovič – Muha, Ada (ur.): *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi: mednarodni simpozij v Ljubljani od 1. do 3. julija 1987*. Obdobja 9. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 137–152.
- Grdina, Igor, 1995: *Starejša slovenska nabožna književnost*. Ljubljana: Študentska organizacija univerze (Zbirka scripta. Književnost).
- Halliday, Michael A. K., 1971: Linguistic function and literary style: An inquiry into the language of William Golding's *The Inheritors*. Chatman, Seymour (ur.): *Literary Style: A Symposium*. Oxford: Oxford University Press. 360–365.
- Halliday, Michael A. K., 1977: Text as semantic choice in social contexts. Van Dijk, Teun A., in Petöfi, Janos S. (ur.): *Grammars and Descriptions*. Berlin: de Gruyter. 176–225.
- Halliday, Michael A. K., 1985: *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Hyland, Ken, 2005: Stance and engagement: A model of interaction in academic discourse. *Discourse Studies* 7/2. 173–191.
- Hasan, Ruqaiya, 1991: Questions as a mode of learning in everyday talk. Le, Thao in McCausland, Mike (ur.): *Language Education: Interaction and Development*. Launceston: University of Tasmania. 70–119.
- Jakopin, Primož, in Bizjak, Aleksandra, 1997: O strojno podprtem oblikoslovnem označevanju slovenskega besedila. *Slavistična revija* 45/3–4. 513–532.
- Juvan, Marko, 1989: Slovenska baročna pridiga kot transtekstualni pojav. Skaza, Aleksander, in Vidovič – Muha, Ada (ur.): *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi: mednarodni simpozij v Ljubljani od 1. do 3. julija 1987*. Obdobja 9. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 175–184.
- Juvan, Marko, 2000: *Intertekstualnost*. Ljubljana: DZS (Literarni leksikon. Študije. Zv. 45).

- Kennedy, George Alexander, 2001: *Klasična retorika ter njena krščanska in posvetna tradicija od antike do sodobnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Prev. Nada Grošelj, Maja Likar, Rahaela Šibal, Neža Vilhem, Nina Vuk.
- Kidrič, France, 1929–1938: *Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Kos, Janko, 1983: *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kmecl, Matjaž, 1975: *Od pridige do kriminalke ali o meščanskih začetkih slovenske pripovedne proze*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Križaj Ortar, Martina, 1997: *Poročani govor v slovenščini (Skladenjsko-pragmatični vidik)*. Doktorska naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta.
- Leech, Geoffrey, in Short, Mick, 2007: *Style in Fiction: A Linguistics Introduction to English Fictional Prose*. Harlow: Taylor and Francis.
- Mauranen, Anna, 1993: Contrastive ESP Rhetoric: Metatext in Finnish-English Economic Texts. *English for Specific Purposes* 12/1. 3–22.
- McDonald, James I. H., 1980: *Kerygma and Didache. The Articulation and Structure of the Earliest Christian Message*. London: Cambridge University Press.
- Merše, Majda, 2007: Prepoznavnost in značilnost besedja slovenskih protestantskih postil 16. stoletja. *Slavistična revija* 55/1–2. 65–84.
- Orešnik, Janez, 1994: *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica. Slovene verbal aspect and Universal Grammar*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Orožen, Martina, 1996: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika (Od Brižinskih spomenikov do Kopitarja)*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Pogačnik, Jože, 1968: *Zgodovina slovenskega slovstva I*. Maribor: Založba Obzorja.
- Pogačnik, Jože, 1976: *Teze in sinteze*. Maribor: Založba Obzorja.
- Pogačnik, Jože, in Zadavec, Fran, 1973: *Zgodovina slovenskega slovstva*. Maribor: Založba Obzorja.
- Pogorelec, Breda, 1972: Trubarjev stavek. 8. *SSJLK*. 305–323.
- Rajhman, Jože, 1977: *Prva slovenska knjiga v luči teoloških, literarnozgodovinskih, jezikovnih in zgodovinskih raziskav*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Rojnik, Ivan, 1996: *Osnovna homiletika*. Maribor: Slomškova založba.
- Sajovic, Tomaž, 1986: Retoričnost in besedilnost Trubarjeve pridige. Pogorelec, Breda, in Koruza, Jože (ur.): *16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Obdobja 6. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 499–513.
- Sajovic, Tomaž, 2005: *Jezik med umetnostjo in znanostjo*. Ljubljana: ZRC SAZU (Zbirka Lingua Slovenica).
- Scherber, Peter, 1989: Tradition und Innovation in der slovenischen Barockpredigt – gezeigt am Werk Janez Svetokriškis. Skaza, Aleksander, in Vidovič – Muha, Ada (ur.): *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi: mednarodni simpozij v Ljubljani od 1. do 3. julija 1987*. Obdobja 9. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 153–162.

Seitz, Elisabeth, 1995: Govorniško stilno sredstvo ali pomoč pri prevajanju? Dvojično vezniško priredje v izbranih besedilih Primoža Trubarja, Martina Lutra in njegovih sodobnikov. *Slavistična revija* 43/4. 469–489.

Slodnjak, Anton, 1975: *Obrazi in dela slovenskega slovstva*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Snoj, Alojzij Slavko, 1997: *Homiletika: Božje sporočilo v človeški govorici. Teološke in homiletične osnove oznanjevanja*. Ljubljana: Družina.

Snoj, Alojzij Slavko, 1999: Zgradba pridig Janeza Svetokriškega. *Zbornik o Janezu Svetokriškem*. Dela II. razreda SAZU 49/6. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 335–354.

Vande Kopple, William, 1985: Some exploratory discourse on metadiscourse. *College Composition and Communication* 36. 82–93.

Vidovič Muha, Ada, 2015: Propozicija v funkcijski strukturi stavčne povedi – vprašanje besednih vrst (Poudarek na povedkovniku in členku). *Slavistična revija* 63/4. 389–406.

Weber, Jean Jacques, 1996: Towards contextualized stylistics: An overview. Weber, Jean Jacques (ur.): *The stylistics reader: from Roman Jakobson to the present*. London: Arnold. 1–8.